

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.17>

УДК 338.124.4:316.4:355.48(477)

Н. Я. Снасів,

д. е. н, професор, професор кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://0000-0003-0797-7220>

О. Ю. Ніпаліді,

к. е. н, доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://0000-0002-9962-2939>

О. Р. Квасовський,

к. е. н, доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://0000-0001-9856-3917>

Я. І. Романюк,

аспірант кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7402-3261>

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОВНОМАСШТАБНОЇ
ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВІД НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ДО
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

N. Spasiv,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

O. Nipialidi,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

O. Kvasovskyi,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

Y. Romaniuk,

Postgraduate student of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF A FULL-SCALE WAR IN UKRAINE: FROM NATIONAL PROBLEMS TO GLOBAL CHALLENGES

У статті проаналізовано основні соціально-економічні наслідки повномасштабної війни в Україні, що мають як національні, так і глобальні виміри. Розкрито детермінантний вплив цієї збройної агресії на ключові показники в контексті функціонування ринку праці, міграційних процесів, демографічної ситуації, рівня безробіття, тощо. Ідентифіковано пріоритетні виклики, серед яких масштабна внутрішня і зовнішня міграція, зниження доходів населення, зростання безробіття, прогресуюча бідність і недостатність соціального забезпечення. Виокремлено тенденції, які позитивно позначилися на показниках соціально-економічного розвитку України в період повномасштабної війни, а також зроблено акцент на сучасних викликах і загрозах, які спричинили наслідки повномасштабного вторгнення. Запропоновано стратегічні напрями мінімізації негативних наслідків війни і шляхи стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні

в розрізі досліджуваних тенденцій функціонування ринку праці, міграційних процесів, грошових переказів з-за кордону, демографічних показників.

Перспективними є подальші дослідження, присвячені ефективності використання міжнародної підтримки, адаптації соціальної політики до вітчизняних реалій та вивченню механізмів економічного відновлення України у поствоєнний період.

The article analyzes the main socio-economic consequences of the full-scale war in Ukraine, which have both national and global dimensions. The determinant impact of this armed aggression on key spheres of public life, in particular on the functioning of the labor market, migration processes, demographic situation, unemployment, etc. is revealed. The author identifies priority challenges to the socio-economic stability of Ukraine, including large-scale internal and external migration, declining incomes, progressive poverty, employment problems and rising unemployment, and insufficient social security. At the same time, the authors highlights the trends that had a positive impact on the indicators of Ukraine's socio-economic development during the full-scale war, and emphasizes the current challenges and threats that have resulted from the full-scale invasion.

The article proposes strategic directions for minimizing the negative consequences of the war and ways to stabilize the socio-economic situation in Ukraine in the context of the studied trends in the functioning of the labor market, migration processes, remittances from abroad, demographic indicators, which, in particular, include: streamlining foreign migration policy to stop the intensive outflow of economically active population (primarily young people) abroad; regulating the legal framework for remittances from abroad in the context of de-shadowing and encouraging the flow of funds from Ukrainian emigrants; creating incentives for the development of the national labor market in terms of intensifying professional retraining and retraining of human resources to meet the needs of post-war reconstruction.

Further research on the analysis of the effectiveness of the use of international support, adaptation of social policy to domestic realities, as well as the study of the mechanisms of Ukraine's economic recovery in the post-war period are promising, which will contribute to the formation of effective strategies to overcome the crisis and ensure sustainable socio-economic development of the state.

Ключові слова: *соціальна політика, економічна політика, соціально-економічні наслідки війни, соціально-економічна безпека, внутрішня та зовнішня міграція, грошові перекази, бідність, зайнятість, працевлаштування, безробіття, ринок праці, демографічна криза.*

Key words: *social policy, economic policy, socio-economic consequences wars, socio-economic security, internal and external migration, remittances, poverty, employment, unemployment, labor market, demographic crisis.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Пройшовши складний етап адаптації у період повномасштабного вторгнення і гібридної війни, національна економічна система набула рис економіки воєнного часу, хоча повноцінно «на військові рейки» не перейшла. Водночас, соціальна складова національної економіки до викликів війни так і не адаптувалася, оскільки надалі спостерігаємо еміграцію населення, демографічну кризу, «старіння нації», зростання рівня безробіття, зниження добробуту усіх без винятку громадян. Такі тенденції створюють нові виклики для системи соціального захисту населення та посилюють загрози в контексті соціально-економічної безпеки держави, зумовлюючи необхідність розв'язання соціальних проблем і розроблення дієвих заходів фінансового характеру щодо подолання наслідків війни, про припинення якої у найближчому майбутньому констатувати не доводиться.*

На тлі сьогоденної невизначеності щодо розмірів, завданих російсько-українською війною, збитків економічній інфраструктурі України, провідні експерти вважають, що оціночна вартість післявоєнного відновлення у 2023 році становила 486 млрд. дол. США [21], а у 2025 році ця цифра сягнула понад 540 млрд. дол. США. Найбільших інвестицій потребуватимуть житлово-комунальний сектор, галузі промислового і сільськогосподарського виробництва, енергетична сфера, торгівля, транспорт та логістика. Водночас, у регіональному аспекті найкритичніші руйнування отримали Донецька, Луганська, Запорізька, Київська, Харківська, Чернігівська, Сумська та Херсонська області, відтак їхня відбудова буде найбільш фінансово витратною. Відповідно, актуальності набуває необхідність залучення інвестицій, освоєння грантів, розширення чисельності контрибуторів міжнародної фінансової допомоги, оскільки за зростання зовнішнього боргу до 120090 млн. дол. США станом на 31.12.2024 р. швидке післявоєнне відновлення соціально-економічної системи виключно за власні фінансові ресурси неможливе. Хоча, про певні позитивні тенденції варто зазначити. Так, згідно даних Державної служби статистики України у 2023 р. реальний ВВП зріс на 5,3 %, що є доволі високим показником на тлі значного падіння у 2022 р. (на 28,8 %) [13], а економічне пожвавлення України упродовж 2023-2024 рр. уможливило формування доволі оптимістичних прогнозів щодо стабілізації макроекономічного стану та послаблення більшості ризиків для соціально-економічної системи держави. За прогнозами фахівців, для досягнення розміру реального ВВП на довоєнному рівні, національній економіці знадобиться щорічне його зростання на 5 % упродовж 7 років [17]. При цьому, навіть за умови стабільного надходження міжнародної фінансової допомоги на теперішньому рівні, забезпечення вказаних прогнозних темпів приросту дасть змогу лише підтримувати тимчасове «виживання» країни, за якого вирішення стратегічних завдань її соціально-економічного розвитку є неможливим. Тому, враховуючи зазначене, вирішення проблем післявоєнної адаптації національної соціально-

економічної системи в контексті зменшення соціальної напруженості та подолання економічної турбулентності, вбачається нами як єдиний напрям нівелювання загроз і викликів глобального та локального характеру, спричинених війною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні з'явилося багато наукових досліджень вітчизняних вчених, присвячених комплексному аналізу соціально-економічних наслідків повномасштабної війни в Україні з виокремленням як глобальних, так і національних аспектів її детермінантного впливу. При цьому автори у своїх публікаціях особливу увагу акцентують на економічних збитках, негативних соціальних трансформаціях і перспективах повоєнного відновлення. Так, С. О. Вовк та А. В. Бадер досліджують мультифакторний вплив війни на політичну, соціальну, психологічну та економічну сфери України, наголошуючи на формуванні нових соціальних трендів, зростанні соціальної довіри та трансформації споживацької поведінки українців під впливом тривалих кризових явищ [3].

Наслідки збройної агресії для національної економічної, соціальної та правової сфер і розроблення безпекових заходів у згаданому контексті комплексно досліджуються у колективній монографії за редакцією М. І. Копитко та З. Р. Кісіль, [4].

Т. А. Коновальчук [14], Ю. В. Сапелкін та З. П. Сапелкіна [22] зосереджуються на дослідженні соціально-економічних трансформацій в Україні, викликаних війною, і підкреслюють необхідність реформування національної соціальної політики, пропонуючи конкретні заходи для поліпшення соціального захисту вразливих категорій населення в післявоєнний період. Водночас, А. В. Грушко аналізує економічну політику України в умовах воєнного протистояння, звертаючи увагу на проблеми промислового відновлення та необхідність мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів для забезпечення економічної стійкості. Дослідник також пропонує

власне бачення стратегії стимулювання інвестиційної активності та відновлення виробничого потенціалу країни [8].

У своїй науковій праці Г. В. Жила вивчає причинно-наслідкові зв'язки між війною в Україні і глобальними економічними процесами, аналізуючи дестабілізацію міжнародних ринків і логістичних зв'язків. Вона аргументує важливість міжнародної підтримки та інтеграції нашої держави в глобальну економіку для мінімізації негативних наслідків повномасштабного збройного протистояння агресору [9]. Аналогічно, у своєму дослідженні І. С. Піляєв розглядає трансформацію глобальної економічної системи у контексті впливу збройної агресії проти України, наголошуючи на важливості розробки нових геоекономічних підходів, орієнтованих на посилення економічної безпеки держави в умовах глобальних змін [20]. Соціально-економічним наслідкам російсько-української війни на глобальному рівні присвятила своє дослідження Ю. О. Чалюк, акцентуючи увагу на змінах у європейській економічній політиці та їхньому впливі на Україну, а також на інтеграційних механізмах посилення економічної співпраці як запоруки поствоєнного відновлення національної соціально-економічної системи [26].

Наукові співробітники Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова акцентують увагу на аналізі соціально-економічних і гуманітарних наслідках російської агресії для українського суспільства в частині міграційних процесів, зубожіння населення та загостренні соціальних ризиків. У вказаному дослідженні також пропонуються механізми адаптації вітчизняної системи соціального забезпечення та захисту громадян до нових вітчизняних реалій [25].

Таким чином, сучасні вітчизняні науковці зосереджені на дослідженні соціально-економічних викликів, спричинених повномасштабною збройною агресією росії, і, виходячи із власних наукових переконань, викристалізують теоретичні та практичні підходи щодо подолання цих загроз в умовах сьогодення. Водночас, попри значну кількість наукових публікацій, оцінка впливу війни на соціально-економічну систему

залишається надзвичайно актуальною і потребує подальших емпіричних досліджень, адже продовження війни посилює негативні тенденції та обумовлює потребу у пошуку нових ефективних механізмів подолання її тотальних негативних наслідків на усі сфери життєдіяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є оцінювання основних соціально-економічних наслідків повномасштабної війни в Україні в контексті аналізу домінантних показників суспільного розвитку, а також дослідження впливу війни на соціальні процеси в державі. Завданнями є аналіз динаміки показників соціально-економічного розвитку України, виокремлення чинників такої динаміки, а також визначення шляхів мінімізації негативних наслідків війни задля забезпечення сталого розвитку у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на надзвичайно негативний вплив війни, перманентне зовнішнє фінансування вноرمувало економічну ситуацію протягом 2023–2024 рр., сформувавши певну соціальну стабільність, що заклало підґрунтя для пожвавлення внутрішнього споживчого попиту, та зумовило, незначні, проте позитивні зміни на ринку праці – кількість офіційно зареєстрованих безробітних зменшилася з 96,1 тис. осіб у 2023 р. до 94,2 тис. осіб у 2024 р. [12]. Хоча така динаміка продиктована також зниженням чисельності населення в Україні (станом на 2022 р. – 41, 2 млн. осіб [12], а станом на 01.07. 2024 р. – 35,8 млн. осіб [2]). За таких реалій політика щодо зниження безробіття не є панацеєю, тоді як пошук ефективніших моделей соціально-економічної підтримки, які б сприяли не лише зайнятості, а й збереженню людського капіталу, стають прерогативою соціальної політики держави. Адже, саме негативні демографічні показники, а також масштабні міграційні процеси, зумовлені війною (рис. 1), генерують найбільш критичні соціальні ризики не лише станом на сьогодні, але й за умови припинення воєнних дій.

Як ілюструють дані рис.1, війна запустила незворотні міграційні процеси, зокрема, більше третини громадян, серед опитаних, вимушено

покинули місце постійного проживання, при цьому 82 % з них перемістилися у більш безпечні регіони в межах України, а 18 % – виїхали за кордон – і це лише у перший рік війни [10].

Варто наголосити, що підбір статистичних даних здійснено нами за використання соціологічних опитувань, проведених компанією Gradus Research, Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова та соціологічною групою «Рейтинг», оскільки у перший рік війни (особливо у першому півріччі) це були чи не єдині джерела інформації.

Рис. 1. Міграційні процеси в Україні у перший рік повномасштабної збройної агресії (опитування респондентів)

Джерело: сформовано авторами на основі даних All Retail [10].

Переважну більшість вітчизняних мігрантів становили мешканці східних областей України, які спричинили високу міграційну активність, перемістившись у західні регіони (табл. 1).

Таблиця 1. Топ-області України за показником внутрішнього переміщення під час першого року повномасштабної війни (%) [15]

<i>Населені пункти та області, до яких переїхали українці</i>	<i>% респондентів, що переїхали до інших областей</i>
Львівська область	13 %
Закарпатська область	9 %
м. Київ	7 %
Черкаська область	7 %
Івано-Франківська область	7 %
Дніпропетровська область	6 %
Тернопільська область	6 %
Київська область	5 %
Вінницька область	5 %
Рівненська область	5 %
Житомирська область	5 %
Чернівецька область	5 %
Полтавська область	4 %
Одеська область	4 %
Волинська область	3 %
Кіровоградська область	3 %
Чернігівська область	2 %

За даними таблиці 1, саме Львівська область стала лідером в контексті внутрішньої міграції українців у період інтенсивного збройного протистояння російському агресору.

Згідно із соціологічними опитуваннями, проведеними компанією Gradus Research, міграційний процес від моменту повномасштабного збройного вторгнення до сьогодні дещо послабився, відтак спостерігається стрімке прагнення більшості українців до повернення на постійне місце проживання. Так, згідно опитування, значна частина українців уже в перший рік повномасштабної війни прагнула повернутися в Україну – серед

опитаних ця частка складала – 80 % мешканців Західної України та 77 % Центральної [15].

Загалом внаслідок військової агресії росії протягом 2022 року – 37 % громадян України змінили місце постійного проживання, з них лише 17 % повернулися додому, а 20 % продовжують перебувати за кордоном (домінують серед цих 20 % емігрантів мешканці східних областей України – 57 %) (рис. 2).

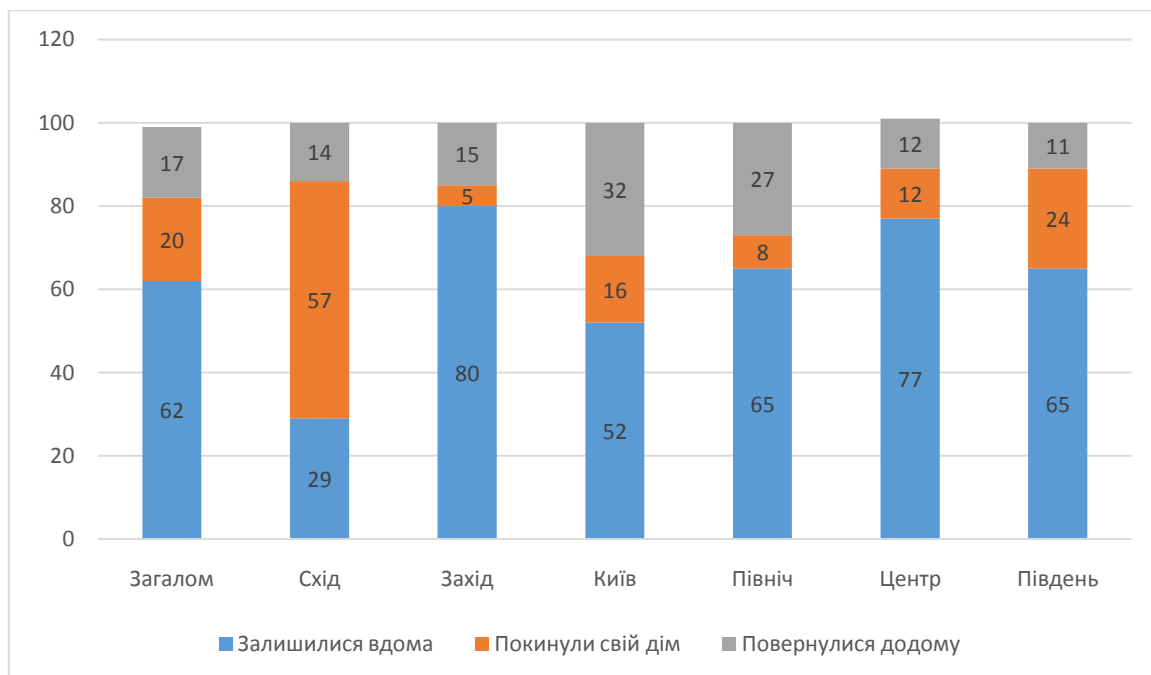

Рис. 2. Регіональна структура міграції українців через повномасштабне вторгнення у перший рік війни (опитування респондентів)

Джерело: сформовано авторами на основі даних компанії Gradus Research [15].

Відповідно до результатів соціологічного опитування, проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова методом face-to-face, ідентифіковано країни, які стали найпопулярнішими серед емігрантів з України у перший рік війни (табл. 2).

Таблиця 2. Найбільш привабливі країни світу для еміграції серед українців під час першого року повномасштабної війни [5]

<i>Країни світу, до яких емігрували громадяни України</i>	<i>% респондентів, які перебували або перебувають за кордоном</i>
Польща	47,0
Німеччина	18,5
Чехія	9,1
Італія	4,2
Франція	3,7
Канада	3,2
Румунія	3,0
США	3,0
Нідерланди	2,5
Іспанія	2,4
Австрія	2,0
Словаччина	1,6
Швейцарія	1,2
Бельгія	1,1
Данія	1,1
Литва	1,1
Швеція	1,1

Як свідчать дані табл. 2, серед опитаних респондентів у 2022 році Польща, Німеччина та Чехія є у трійці лідерів у контексті зовнішньої міграції українців. Варто наголосити, що згідно зі статистичними даними у 2022–2023 рр. ситуація дещо інша – трійку країн-лідерів очолює Німеччина, в якій 1086355 осіб отримали тут притулок, на другому місці – Польща – 96836 осіб тимчасово проживає на території згаданої країни, на третьому місці – Чехія – 3683 особи перебувають на консульському обліку [19].

Впродовж 2023–2024 рр. кількість емігрантів з України зросла, і на кінець липня 2024 р. в Німеччині налічувалося 1110600 осіб, що становить

26,9 % від загальної кількості емігрантів у ЄС, у Польщі – 976205 осіб (23,7 %) та Чехії – 369610 (9 %) відповідно [19].

У липні та серпні 2024 р. почалися незворотні процеси – кількість тих, хто виїхав, сягнула 1,7 млн осіб, що є найвищим показником з березня 2022 року, коли за один місяць з України виїхали понад два мільйони людей [19]. Така динаміка зумовлена підвищенням кількості масованих обстрілів по енергетичних об'єктах, введенням у дію нового закону про мобілізацію, а також непрогнозованістю щодо термінів закінчення війни, і пов'язані із цим негативні очікування, що загалом непоправно відбивається на соціально-економічному розвитку держави. Так, соціологічні опитування свідчать, що для більшості громадян України у найближчі 12 місяців поточного року найбільшу занепокоєння викликають: підвищення цін (33 %), економічна криза (32 %), посилення обстрілів (27 %), окупація територій (25 %) [19], що, на наш погляд, надалі провокуватиме еміграцію населення.

Також серед домінантних соціально-економічних загроз, які нині спричиняють еміграцію серед українців залишаються проблеми, пов'язані з неможливістю задовольнити базові потреби, адже, порівняно з першим півріччям 2021 р. зросла частка осіб, котрі при опитуванні стверджують про недостатність коштів навіть на продукти харчування (9 % у червні 2021 р. та 14% опитаних респондентів у березні – лютому 2023 р.), і тих, яким коштів вистачає виключно на харчування і на речі першої необхідності (38 % у червні 2021 р. та 42 % опитаних респондентів у березні – лютому 2023 р.). При цьому 40 % респондентів констатують, що основу їхніх доходів формують надходження від заробітної плати, 24 % – від отриманих пенсій, 11 % – виживають завдяки доходам інших членів родини (дружини, чоловіка, батьків), 8 % – доходам від тимчасової роботи, 5 % – різним видам матеріальної допомоги, 3 % – доходам від підприємництва, 2 % – накопиченим грошовим заощадженням, 1 % – студентським стипендіям, 1 % – іншим джерелам надходжень. Загалом же у майже 78 % населення нашої країни від початку війни рівень доходів помітно скоротився [24]. Отже,

каталізатором внутрішньої та зовнішньої міграції українців стала повномасштабна війна, однак детермінанти цих двох процесів різні (рис. 3).

Рис. 3. Каталізатори внутрішньої та зовнішньої міграції українців у 2022–2024 рр.

Джерело: побудовано авторами.

Окрім вимушених міграційних процесів, які спричинила повномасштабна війна, ще одним її наслідком стало зниження обсягу приватних грошових переказів мігрантів (табл. 3). Як ілюструють дані табл. 3, у 2024 р. спостерігається зменшення обсягів грошових переказів на 1859 млн дол. США порівняно із 2023 р. (на 16,4 %), що є найвищим показником після переломного 2014 р. – першого року вторгнення росії на територію України, в якому відбулося значне зниження частки грошових переказів (на 24 % порівняно із 2013 р.) [7].

Вважаємо, що динаміка щодо грошових переказів у 2024 р. зумовлена здебільшого невинуватими очікуваннями щодо припинення війни та негативними сподіваннями щодо можливостей повернення в Україну.

Таблиця 3. Грошові перекази в Україну з-за кордону упродовж 2008–2025 рр. (млн дол. США) [7]

<i>Показники</i>	<i>Обсяг грошових переказів</i>	<i>Відхилення (+, -)</i>	<i>Ланцюгові темпи зростання (%)</i>
2008	6177	–	–
2009	5370	-807.0	-13.1 %
2010	5862	+492.0	+9.2 %
2011	7019	+1157.0	+19.7 %
2012	7526	+507.0	-7.2 %
2013	8537	+1011.0	+13.4 %
2014	6489	-2048.0	-24.0 %
2015	6959	+470.0	+7.2 %
2016	7535	+576.0	+8.3 %
2017	9287	+1752.0	+23.3 %
2018	11111	+1824.0	+19.6 %
2019	11921	+810.0	+7.3 %
2020	11980	+59.0	+0.5 %
2021	14019	+2039.0	+17.0 %
2022	12621	-1398.0	-10.0 %
2023	11367	-1254.0	-9.9 %
2024	9508	-1859.0	-16.4 %

Як зазначалося, серед популярних країн у контексті української еміграції домінує Польща, що підтверджує й структура грошових переказів упродовж досліджуваного періоду. Так, частка грошових переказів з цієї країни в Україну складає 37,3 % у 2023 р. (рис. 4), і є найбільшою впродовж зазначеного часового проміжку. Зазначимо, що у 2022 р. дані щодо обсягу грошових переказів не є достовірними, оскільки у перші два квартали повномасштабної війни моніторинг не здійснювався, а в розрізі країн інформація не підсумовувалася.

Іншими країнами, які є популярними серед українців в контексті еміграції, і грошові перекази із котрих складають вагому частку в загальному обсязі емігрантських надходжень, є США, Чехія, Сполучене Королівство Великої Британії та Німеччина, надходження українських емігрантів з цих країн становили у 2023 р. 10,7 %; 8,6 %; 7,1 % та 6,4 % відповідно (рис. 4).

Рис. 4. Структура грошових переказів в Україну з-за кордону за країнами світу у 2015–2023 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [7].

Отож, незважаючи на негативну динаміку (табл.3), яка характеризується поступовим зниженням обсягів грошових переказів українців з-за кордону в період війни, можна констатувати про значний їхній вплив на соціально-економічний розвиток, адже розмір цих коштів є більшим за прямі іноземні інвестиції в Україну. Тобто українські мігранти, з одного боку, підвищують національний добробут шляхом прямих фінансових вливань, а, з іншого боку – забезпечують функціонування сфер і галузей у країнах, до яких емігрували.

За підрахунками Світового банку, збільшення чисельності мігрантів на 8 % забезпечує підвищення глобального доходу на 0,6 %, у т. ч. для країн, що розвиваються, – на 1,8 %, а для розвинутих держав – на 0,4 % [1].

Як наслідок, відтік працездатного населення з України через війну призвів до істотних змін на ринку праці. На сьогоднішній день відчувається дефіцит медиків, освітян, працівників робітничих професій. На тлі окупації територій, постійних обстрілів, перебоїв із електроенергією, рівень зайнятості від початку повномасштабної збройної агресії знизився до 55 %, а рівень безробіття зріс до 35 % через втрату робочих місць у ключових секторах національної економіки [15].

Як ілюструють дані рис. 5, кількість безробітних у першому півріччі повномасштабного вторгнення зросла, що є об'єктивним процесом на тлі війни, а надалі продемонструвала певне зниження, що, на нашу думку, стало результатом психологічної адаптації українців до негативних подій (рис. 5).

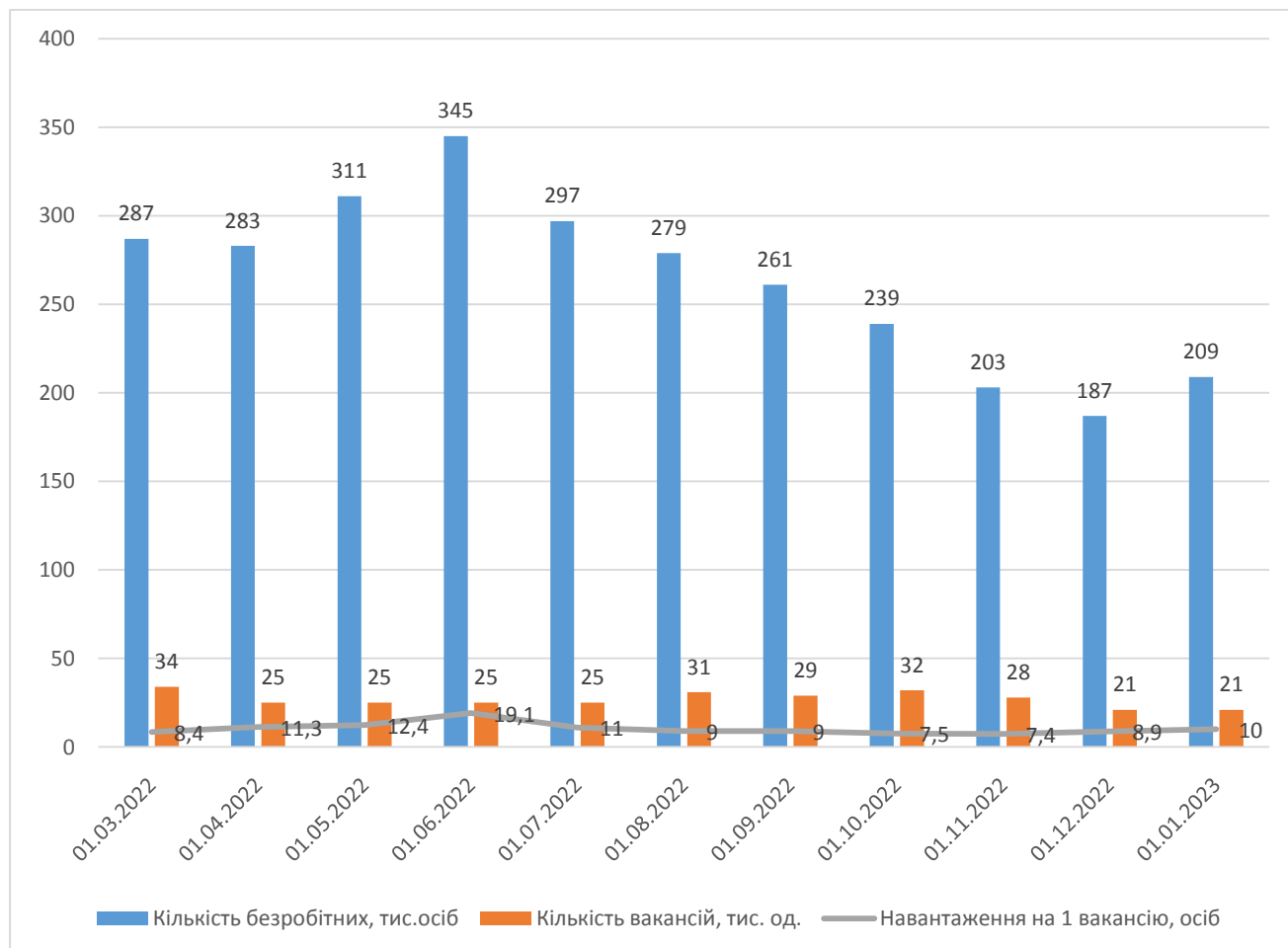

Рис. 5. Динаміка кількості безробітних в Україні за період 01.03.2022 р. по 01.01.2023 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [16].

За прогнозами вітчизняних фахівців, у найближчі роки очікується повільне відновлення рівня зайнятості робочого населення, особливо у будівельній галузі та інфраструктурних проєктах [21].

Ще однією пріоритетною проблемою сучасності в глобальному масштабі, яку актуалізувало повномасштабне збройне вторгнення росії в Україну, є безробіття серед молоді, адже, значна кількість українських емігрантів – це люди молодого віку, які створюють конкуренцію на міжнародних ринках праці. Так, частка працюючого населення у віці 15–24

років у світі складає 47,3 %, а глобальний рівень безробіття серед молоді становить 13,1 %, що становить 73,4 млн безробітних осіб. Серед регіонів світу найвищий рівень безробіття серед молодого покоління спостерігається у країнах Центральної і Південно-Східної Європи (30,5 %), а також державах ЄС та інших високорозвинених країнах (28,2 %) [5].

Рівень динаміки працевлаштованого населення в Україні за регіонами та дані соціологічних опитувань свідчать, що стабільно мають роботу і продовжують працювати мешканці областей західної і центральної України (45 %), тоді як на Півдні – лише 15 %, а на Сході – 25 % із опитаних респондентів. Відтак, без роботи знаходяться 14 % мешканців східного, 10 % – південного, 6 % – центрального та 4 % – західного регіонів країни. Більшість мешканців східних і південних областей, які взяли участь в опитуванні, засвідчили, що перейшли на дистанційний режим роботи із збереженням заробітної плати, при цьому виїхали за кордон і вже повернулися – 24 %, а 21 % – ще залишаються за межами України (рис. 6).

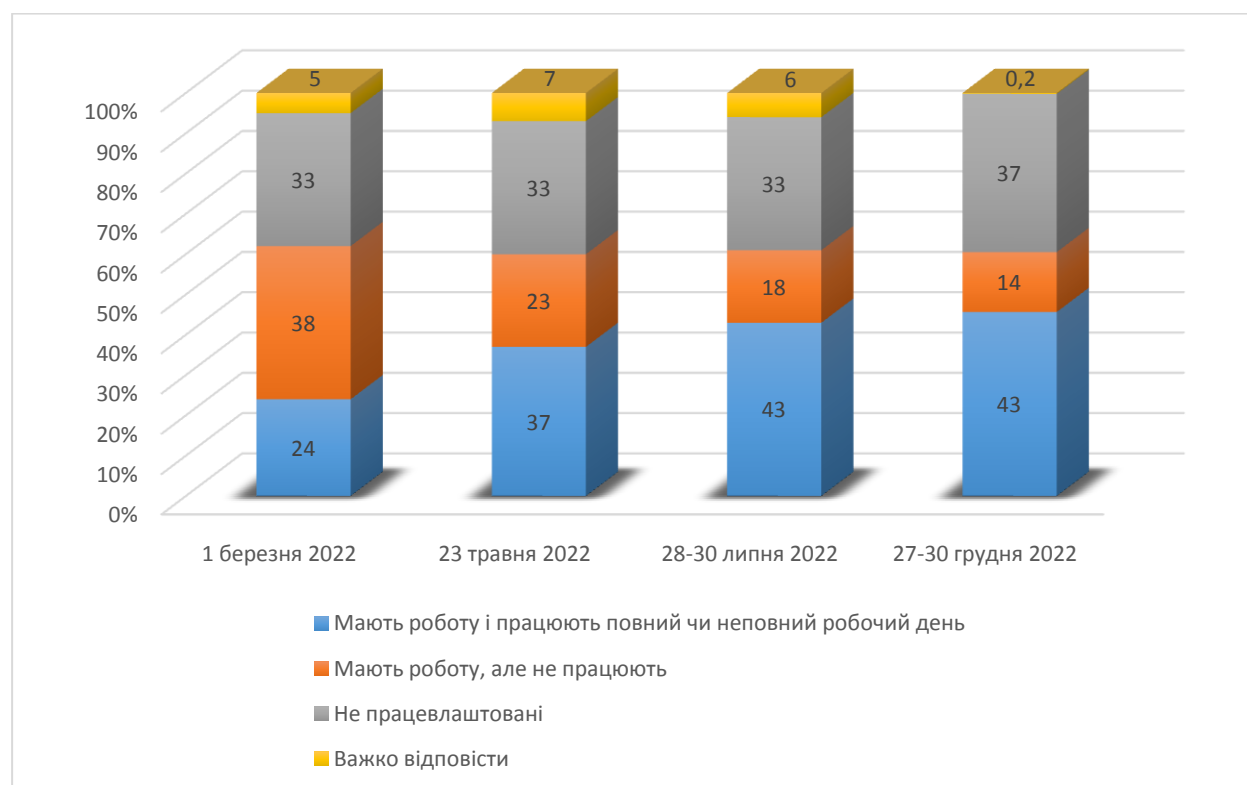

Рис. 6. Рівень працевлаштованості працездатного населення України у перший рік війни (опитування респондентів) [19]

Наголосимо, що у 2023 р. вдалося започаткувати відновлювальний тренд у промисловому виробництві, відбулося зростання попиту на внутрішньому ринку, поживалася зовнішня торгівля внаслідок диверсифікації каналів експорту українських товарів, частково відновилася сфера послуг. Це й відобразилося на кількості офіційно зареєстрованих безробітних – зменшення до 96,1 тис. осіб у 2023 р. проти 186,5 тис. – у 2022 р. (в 1,9 раза) [11].

У контексті нашого дослідження важливо звернути увагу на демографічні показники, які також зазнали впливу повномасштабної війни. Так, ще до її початку у 2021 р. коефіцієнт народжуваності склав 1,16, що є нижчим норми природного відтворення (2,1–2,2) [23].

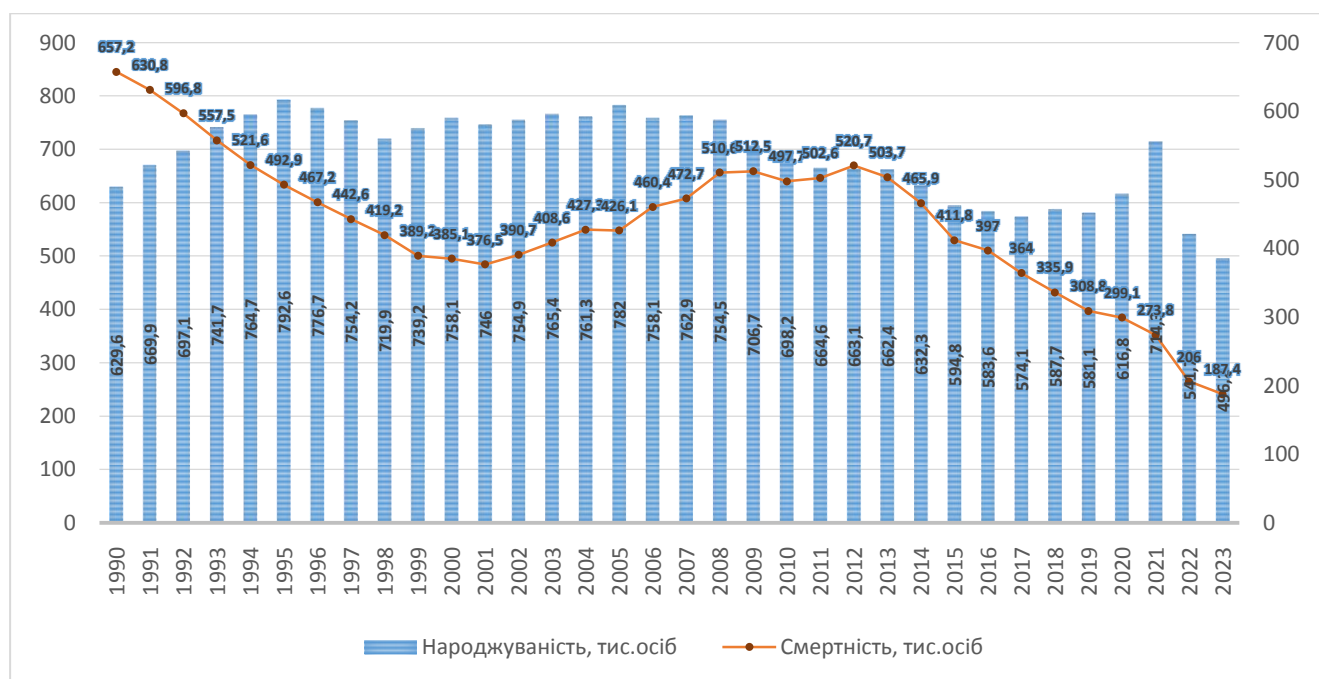

Рис. 7. Рівень народжуваності та смертності населення України у 1991–2023 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [16].

Надалі, як свідчать дані рис. 7, тенденції щодо народжуваності є: у 2022 р. народилося 206 тис. немовлят, а у 2023 р. – 187 тис. [23], що в 1,1 раза менше порівняно із 2022 р., та є вкрай негативною тенденцією на тлі

рівня смертності в Україні. Так у 2022 р. померло 540 тис. осіб, у 2023 р. – 496 тис. українців [23]. Єдиним позитивним аспектом динаміки згаданих показників є зниження їх відносно 2021 р. – другого року пандемії, коли в Україні було зафіксовано 714 тис. померлих [23].

Описані демографічні процеси сигналізують про демографічну кризу та ілюструють негативні тенденції щодо простого відтворення населення України. А це, в свою чергу, в подальшому впливатиме на усі без винятку показники соціально-економічного розвитку та створюватиме перепони на шляху до відбудови України у післявоєнний період.

Отже, аналіз внутрішніх і зовнішніх міграційних процесів, динаміки грошових переказів, а також рівня народжуваності та смертності дає змогу зробити висновок про поглиблення соціально-економічної кризи, спричиненої війною. І саме статистичні дані 2024 р. є свідченням незворотних суспільних деформацій, які, на наш погляд, є загрозливими в контексті подальшого існування України як держави в кордонах 1991 р.

Серед основних проблем, відзначено зростання інтенсивності еміграції економічно активного населення, яке впливає на рівень безробіття, дисбаланс у функціонуванні ринку праці, що становить загрозу для подальшої стабілізації показників соціально-економічного розвитку держави. Не менш важливою проблемою є зниження обсягу грошових переказів українців з-за кордону, адже саме ці фінансові ресурси, які до того ж удвічі більші за прямі іноземні інвестиції, сприяють підвищенню показників суспільного добробуту. І домінантою серед окреслених викликів вважаємо перманентне зниження народжуваності та зростання смертності, оскільки навіть просте відтворення населення України не відбувається уже впродовж десятиліття, що є катастрофічною ситуацією, тим паче на тлі війни.

Таким чином, ідентифікація національних і глобальних соціально-економічних наслідків повномасштабної війни в Україні дала змогу

визначити низку напрямів їхньої локалізації. Так, на наш погляд, зокрема необхідно:

- впорядкувати зовнішню міграційну політику в частині створення стимулів, а не заборон, що дасть змогу зупинити, хоча б частково, відтік економічно активного населення за кордон і тотальну еміграцію молоді, яка вже сьогодні стала загрозливою;

- врегулювати чинне нормативно-правове забезпечення щодо здійснення грошових переказів з-за кордону в частині перегляду тарифів на послуги переказу коштів в бік їх зниження, що стимулюватиме детінізацію надходження ресурсів українських емігрантів і збільшить прямі фінансові надходження;

- створити стимули для розвитку національного ринку праці в частині професійної перепідготовки кадрового потенціалу, що дасть змогу знизити рівень безробіття, заповнивши ніші у сферах, які відчувають «кадровий голод».

На нашу думку, практична реалізація зазначених заходів за гнучкої державної політики та підтримки з боку міжнародної спільноти дасть змогу хоча б частково мінімізувати негативні соціально-економічні наслідки війни.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У результаті проведеного дослідження встановлено, що повномасштабна війна в Україні істотно вплинула на соціально-економічну систему, зумовивши незворотні процеси соціального характеру та колосальні економічні витрати і збитки. Тотальне руйнування інфраструктури, внутрішня та зовнішня міграція, колапс на ринку праці, підвищення рівня безробіття та дефіцит робочої сили, зниження прямих фінансових надходжень заробітчан, які виконують функцію «фінансової подушки» в контексті споживання, а також демографічна криза на тлі високої смертності та низької народжуваності потребують дієвих заходів уже сьогодні.

Попри безпрецедентні виклики, Україна має значний потенціал для відновлення та сталого соціально-економічного розвитку. Тому

перспективними для подальших наукових досліджень є розроблення напрямів поствоєнного відновлення соціальних та економічних показників діяльності за ефективного використання міжнародної підтримки та внутрішніх ресурсів. Продовження досліджень за окресленими векторами сприятиме розробці стратегічних рішень для мінімізації негативних соціально-економічних наслідків війни, стабілізації ситуації та забезпечення сталого розвитку України в післявоєнний період.

Література

1. The World bank. An analysis of trends in cost of remittance services. Remittance services. Remittance Prices worldwide. 2017. Issue. 17 p. URL: <https://remittanceprices.worldbank.org>
2. Війна з посією: хроніка. URL: <https://espreso.tv/suspilstvo-v-lipni-tsogo-roku-chiselnist-naselennya-ukraini-sklala-358-mln-lyudey-uryad>
3. Вовк С. О., Бадер А. В. Багатофакторний вплив війни на українське суспільство та громадян України: системний аналіз політичних, соціальних, психологічних і економічних складових. *Політикус*. 2024. Вип. 4. С. 30-37. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.4>
4. Вплив війни на соціально-економічні системи: безпековий аспект: колективна монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. М.І. Копитко., д. ю. н., проф. З. Р. Кісіль. Львів: ЛьвДУВС, 2024. 394 с.
5. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Київ: Центр Разумкова, 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>
6. Втеча від війни чи свідомий виїзд. Як змінилася міграція з України і якими будуть її наслідки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93px84133jo>
7. Грошові перекази в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/>

8. Грушко В. Економіка в умовах війни та повоєнний економічний розвиток. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1(73). С. 47-53. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-47-53>
9. Жила Г. В. Економічні та соціальні наслідки війни в Україні, вплив конфлікту на світову економіку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>
10. Інформаційний інтернет-портал All Retail. Соціальні тренди 2023: як війна перетворила українців на більш свідому націю. URL: <https://allretail.ua/news/77912-socialni-trendi-2023-vid-gradus-research-yak-viyna-peretvorila-ukrajinciv-na-bilsh-svidomu-naciyu>
11. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/>
12. Кількість зареєстрованих безробітних. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/>
13. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2023 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2023-rotsi>
14. Коновальчук Т. А. Соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України*: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-й річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 25 листопада 2022 р.) / за ред. О. М. Кібік. Одеса, 2022. С. 118-120.
15. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України. Аналітичний звіт. 2022. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-eu-wave-7-ua/>
16. Мінфін. Державні фінанси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/>
17. Мурга О. В. Роль фінансової політики у збереженні людського капіталу в умовах повоєнного відновлення. *Шевченківська весна 2024. Стратегії економічного зростання: погляд у майбутнє для України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів,

аспірантів та молодих вчених / За заг. ред. Л.А. Анісімової. Київ: Інтерсервіс, 2024. Вип. XXII. С. 19

18. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240910-1>

19. Періодичне всеукраїнське соціологічне дослідження. Зведені висновки за результатами кількісного та якісного дослідження. URL: <https://sau.in.ua/app/uploads/2025/02/rg-ukraine-periodical-survey-11-12.2024-2.pdf>

20. Піляєв І. С. Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 3-20.

21. Прес-реліз. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову, 15 лютого, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

22. Сапелкін Ю. В., Сапелкіна З. П. Соціально-економічні наслідки російської збройної агресії та їх вплив на життєдіяльність сучасного українського суспільства. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* (November 8, 2024; Coventry, UK), С. 113-117. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2192>

23. Скільки дітей народжувалося за часи незалежності України та скільки людей помирало. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/08/23/infografika/suspilstvo/skilky-ditej-narodzhuvalosya-chasy-nezalezhnosti-ukrayiny-ta-skilky-lyudej-pomyrало>

24. Соціально-економічне самопочуття громадян України: підсумки року війни (лютий–березень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainy-pidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r>

25. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства / Пищуліна О. та ін. Київ: Центр Разумкова, 2022. 277 с.

26. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179/>

27. Як нас змінив цей рік: 8 соціальних трендів. URL: <https://glavcom.ua/country/society/jak-nas-zminiv-tsej-rik-visim-sotsialnikh-trendiv-910067.html>

References

1. The World bank (2017), “An analysis of trends in cost of remittance services. Remittance services”, Remittance Prices worldwide, available at: <https://remittanceprices.worldbank.org> (Accessed 05 March 2025).

2. espreso.tv (2024), “The war with Russia: a chronicle”, available at: <https://espresso.tv/suspilstvo-v-lipni-tsogo-roku-chiselnist-naselennya-ukraini-sklala-358-mln-lyudey-uryad> (Accessed 05 March 2025).

3. Vovk, S.O. and Bader, A.V. (2024), “The multifactorial impact of the war on Ukrainian society and citizens of Ukraine: a systematic analysis of political, social, psychological and economic components”, *Politykus*, vol. 4, pp. 30-37. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.4>

4. Kopytko, M.I. and Kisil', Z.R. (2024), *Vplyv vijny na sotsial'no-ekonomichni systemy: bezpekovyj aspekt* [The impact of the war on socio-economic systems: a security aspect], L'vDUVS, L'viv, Ukraine.

5. Tsentr Razumkova (2023), “The impact of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the migration policy of the EU and the Eastern Partnership countries”, available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (Accessed 05 March 2025).

6. BBC (2024), “Escape from war or deliberate departure. How has migration from Ukraine changed and what will be its consequences”, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93px84133jo> (Accessed 05 March 2025).

7. Minfin (2025), “Remittances to Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (Accessed 05 March 2025).

8. Hrushko, V. (2024), "Economy in conditions of war and post-war economic development", *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 1(73), pp. 47–53. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-47-53>

9. Zhyla, H.V. (2023), "Economic and social consequences of the war in Ukraine, impact of the conflict on the global economy", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35>

10. Gradus Research (2023), "Social trends 2023: how the war turned Ukrainians into a more conscious nation", available at: <https://allretail.ua/news/77912-socialni-trendi-2023-vid-gradus-research-yak-viyna-peretvorila-ukrajinciv-na-bilsh-svidomu-naciyu> (Accessed 05 March 2025).

11. Minfin (2024), "The number of registered unemployed in Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/> (Accessed 05 March 2025).

12. Minfin (2024), "The number of registered unemployed", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/> (Accessed 05 March 2025).

13. National Bank of Ukraine (2023), "NBU Comment on Change in Real GDP in 2023", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2023-rotsi> (Accessed 05 March 2025).

14. Konoval'chuk, T.A. (2022), "Socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war", *Ekonomiko-pravovyj rozvytok suchasnoi Ukrainy: materialy XI Vseukrains'koi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh, scho prysviachena 25-j richnytsi z dnia zasnuvannia Natsional'noho universytetu «Odes'ka iurydychna akademiia»* [Economic and legal development of modern Ukraine: materials of the XI All-Ukrainian scientific conference of students, postgraduates and young scientists, dedicated to the 25th anniversary of the founding of the National University "Odesa Law Academy"], Odesa, Ukraine, pp. 118-120.

15. Gradus Research (2022), "Migration and socio-political sentiments during the full-scale war of Russia against Ukraine", available at:

<https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-eu-wave-7-ua/> (Accessed 05 March 2025).

16. Minfin (2025), “Public finances”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/> (Accessed 05 March 2025).

17. Murha, O.V. (2024), “The role of financial policy in preserving human capital in the conditions of post-war recovery”, *Shevchenkivs'ka vesna* 2024. Stratehii ekonomichnoho zrostannia: pohliad u majbutnie dlia Ukrainy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh [Shevchenko Spring 2024. Strategies for economic growth: a look at Future for Ukraine: Materials of the International Scientific and Practical Conference of Students, Postgraduate Students and Young Scientists], Interservis, Kyiv, Ukraine, vol. XXI, pp. 19.

18. EU (2025), available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240910-1> (Accessed 05 March 2025).

19. Rating Group (2025), “Periodic All-Ukrainian Sociological Survey. Summary of the Results of Quantitative and Qualitative Research”, available at: <https://sau.in.ua/app/uploads/2025/02/rg-ukraine-periodical-survey-11-12.2024-2.pdf> (Accessed 05 March 2025).

20. Piliaiev, I.S. (2022), “Transformation of Globalization Processes in the Context of the Consequences of the Full-Scale Russian Invasion of Ukraine”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 3-20.

21. World Bank (2024), “Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released”, available at: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (Accessed 05 March 2025).

22. Sapelkin, Yu.V. and Sapielkina, Z.P. (2024), “Socio-Economic Consequences of Russian Armed Aggression and Their Impact on the Life of Modern Ukrainian Society”, *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, pp. 113-117, available at:

<https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2192> (Accessed 05 March 2025).

23. slovoidilo.ua (2024), “How Many Children Were Born During Ukraine's Independence and How Many People Died”, available at: <https://www.slovoidilo.ua/2024/08/23/infografika/suspilstvo/skilky-ditej-narodzhuvalosya-chasy-nezalezhnosti-ukrayiny-ta-skilky-lyudej-pomyralo> (Accessed 05 March 2025).

24. Tsentr Razumkova (2023), “Socio-Economic Well-Being of Ukrainian Citizens: Results of the Year of War (February–March 2023)”, available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainy-pidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r> (Accessed 05 March 2025).

25. Pyschulina, O. (2022), Sotsial'no-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosijs'koi ahresii dlia ukrains'koho suspil'stva [Socio-Economic and Humanitarian Consequences of Russian Aggression for Ukrainian Society], Tsentr Razumkova, Kyiv, Ukraine.

26. Chaliuk Yu.O. (2022), “Global socio-economic implications of the Russia-Ukraine war”, Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 37, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1224/1179/> (Accessed 05 March 2025).

27. Zhabs'ka, Ye. (2023), “How This Year Changed Us: 8 Social Trends”, available at: <https://glavcom.ua/country/society/jak-nas-zminiv-tsej-rik-visim-sotsialnikh-trendiv-910067.html> (Accessed 05 March 2025).

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025 р.